ZPŮSOBY HODNOCENÍ PIV PŘI SOUTĚŽÍCH V ČESKÉ REPUBLICE

Mgr. FRANTIŠEK FRANTÍK, Ing. PAVEL ČEJKA, CSc., Pivovarský ústav Praha, VÚPS, a.s.

Klíčová slova: *pivo, senzorická analýza, soutěže*

1 ÚVOD

1.1 Smysl soutěží piv

V posledních letech prudce vzrostl zájem o pořádání soutěží piv při nejrůznějších příležitostech a s nejrůznějším významem. Je to zcela pochopitelné, protože vítězství v soutěži posiluje prestiž značky a může hrát zajímavou roli v kampaních na podporu prodeje. Na jedné straně tak stojí zájem o zvyšování počtu soutěží, na straně druhé však obava z inflace, a tím i ze snížení hodnoty výsledků. V druhé polovině devadesátých let proto existovala jediná oficiální soutěž na celostátní úrovni, podporovaná Českým svazem pivovarů a sladoven ve spolupráci s organizátory veletrhu PIVEX. Se změnou periodicity veletrhu vznikla počínaje rokem 2001 soutěž nová, která by měla pokračovat v úspěšné tradici akcí předchozích.

Tato práce si klade za cíl přinést určitou orientaci v systémech pořádání soutěží a zabývá

se pouze těmi aspekty, které souvisejí se soutěžními systémy, jejich použitelností a vyhodnocováním výsledků. Nejsou zde proto diskutovány otázky související s posuzováním senzorických vlastností hodnotiteli samotnými a dalšími problémy, které je třeba řešit, má-li být soutěž piv regulérní a co možná nejobjektivnější.

1.2 Terminologie

Termíny, používané v této práci, mají často poněkud odchylný (užší) význam, než je běžně zvykem, nebo jsou zcela nezavedené. Proto jsou v krátkém přehledu uvedeny definice těch nejvýznamnějších.

Soutěž piv: tato práce se zabývá pouze soutěžemi, které vycházejí dominantně nebo výlučně z výsledků senzorického hodnocení komisemi odborníků (výjimečně i laiků). Soutěž piv je akce, obvykle s vlastním názvem, vymezená jednotnými propozicemi a pravidly, zahájená datem vyhlášení podmínek a ukončená vyhlášením celkových výsledků.

Kategorie: soutěž piv může být rozdělena na kategorie, definované zpravidla typem piva (např. piva světlá a tmavá) a koncentrací původní mladiny (např. piva výčepní, ležáky, piva speciální). Vzhledem k různému počtu vzorků v jednotlivých kategoriích nemusí mít všechny kategorie stejné soutěžní uspořádání (viz kap. 2).

Kolo: uzavřená část soutěže, ze které rezultuje celkové pořadí. Většina soutěží je jednokolová, tj. soutěž = kolo, některé nejvýznamnější soutěže jsou dvoukolové, kdy celkové výsledky vzniknou sloučením pořadí z každého kola. Výsledky jednotlivých kol soutěží se obvykle nevyhlašují. Všechna kola musí mít jednotné soutěžní propozice i dílčí pravidla a účastní se stejné značky piv, přihlášené do soutěže.

Stupeň: část kola soutěže, po níž je eliminován určitý počet vzorků na cestě do finále. Obvykle probíhají všechny stupně soutěže v jeden den, po ukončení stupně je třeba výsledky spočítat a vylosovat vzorky do dalšího stupně. V ČR existují soutěže jednostupňové, dvoustupňové (kvalifikace-finále) a nově též trojstupňové (kvalifikace-semifinále-finále).

Sezení: časový interval, během něhož je v nepřetržitém sledu roznášen komisím určený počet vzorků (obvykle 5 až 7). Má-li některý stupeň soutěže více sezení, spojují se výsledky každé subkomise předem určeným způsobem do jednoho pořadí.

Úplná varianta: v daném stupni hodnotí všichni členové komise všechny vzorky.

Neúplná varianta: v daném stupni jsou vzorky rozděleny (nejčastěji losem) do různých subkomisí a každá z nich hodnotí pouze část piv.

(Degustační) komise: skupina hodnotitelů, delegovaná podle vyhlášených propozic k hodnocení vzorků. Většina komisí je odborných, v některých soutěžích jsou přizváni i laici. V prestižních soutěžích může být podmínkou k účasti platná degustační zkouška.

Subkomise: při větším počtu vzorků jsou z členů komise losovány subkomise, které paralelně hodnotí různé vzorky. Je žádoucí, aby počet členů každé subkomise byl stejný, v každém sezení by každá subkomise měla hodnotit stejný počet vzorků. Ne vždy je však možné tuto ideální podmínku dodržet.

Hodnotitel: člen degustační komise, jehož úkolem je přidělit každému vzorku určité číselné ohodnocení buď na základě celkového dojmu (nebo součtu dílčích ohodnocení) – tzv. *absolutní známka* – nebo na základě pořadí vzorků – tzv. *relativní známka.*

Anonymita vzorků: základní podmínka regulérní soutěže. Všechny vzorky jsou na počátku soutěže zakódovány a v průběhu soutěže jsou uváděny pouze pod těmito kódy. Kódy jsou známy jen omezenému počtu organizátorů.

2 ZÁKLADNÍ PRINCIPY HODNOCENÍ PIV V SOUTĚŽÍCH

Přestože existuje celá řada různých soutěžních uspořádání, některé atributy jsou společné pro všechny:
- zachovává se anonymita vzorků,
- soutěž je organizována podle předem známých propozic, které řeší způsob přidělování bodů, postupový klíč, odstraňování rovnosti, počet a definici soutěžních kategorií, formu vyhlašování výsledků atd.,
- rozdělení degustátorů do subkomisí, nasazení vzorků do kvalifkačních skupin i pořadí, ve kterém jsou vzorky nalévány, se obvykle provádí losem,
- samostatný postup každého člena komise. Hodnotitel zapíše přidělené známky do protokolu, který podepíše a odevzdá organizátorům soutěže k vyhodnocení. Jen pro úplnost lze dodat, že v zahraničí se pořádají i soutěže, kde výsledné známky vycházejí ze spolupráce celé subkomise.

Soutěže piv organizované v České republice lze **podle způsobu hodnocení** dělit na:
- hodnocení na základě absolutních známek,
- hodnocení na základě pořadí (relativních známek),
- hodnocení kombinované,
- hodnocení bez přiřazování známek (u vyřazovacích systémů).

Nejčastěji se používá některá z variant vyhodnocování absolutních známek. V České republice je obvykle používáno devítistupňové schéma, vypracované Cuřínem v roce 1969, po praktickém ověření publikované v roce 1971 v zahraničí a dva roky poté i v ČSSR. Toto schéma je v plném souladu s později vydaným schématem v Analytice EBC. V tomto schématu je pro lepší orientaci každé známce přiřazen její slovní popis. Existují však i schémata jiná, vícestupňová, která zdánlivě umožňují jemnější rozlišení vzorků, je však sporné, jak vysokou vypovídací hodnotu takto „přesně" přidělené známky mají. Takovéto postupy často operují s dílčími hodnoceními (barva, hořkost, cizí chutě, celkový dojem apod.), přičemž každému parametru je předepsán maximální počet bodů a výsledná známka vznikne součtem všech dílčích ohodnocení (tento způsob hodnocení používá např. O.I.V. pro hodnocení vín).

Někdy je třeba použít dodatečných kritérií pro odstraňování rovnosti (např. u vítězů, na postupových místech apod.). Lze využít buď přímé baráže (opakovanou degustaci shodných vzorků), z časových důvodů se však častěji používá matematický postup při zpracování výsledků. Pořadí kroků při odstraňování shody může být následující:

1. krok: škrtání extrémních známek (po jedné nejlepší a nejhorší známce). Při velkém počtu členů komise (obvykle 10 a víc) lze ve druhém kroku provést škrtnutí ještě druhých extrémů.

2. krok: porovnávání počtu známek od nejlepších – do dalšího kola pak postupuje vzorek, který získal vyšší počet lepších známek.

3. krok: los. *Příklad takového postupu je uveden v tab. 1.*

V příkladu uvedeném v tabulce vzorek C postoupil přímo. Po škrtu extrémů (u známek jsou vyznačeny hvězdičkou) přetrvala shoda u vzorků B a E. Shoda byla odstraněna hned porovnáním nejlepších známek: vzorek E obdržel hodnocení 3 dvakrát, zatímco vzorek B pouze jednou. Pokud by shoda u této známky zůstala, pokračovalo by se porovnáním známek 4, 5 atd.

Tab. 1 Příklad postupu při odstraňování rovnosti (je třeba určit dva postupující do finále)

kód vzorku	známky od jednotlivých hodnotitelů A	B	C	D	E	F
Jeřábek	*5	4	3	3	*5	6
Smutná	4	4	2	6	4	6
Černý	4	*3	3	5	*3	5
Grasel	*2	4	1	4	3	5
Šmoulovič	5	*5	3	6	5	7
Nechutná	4	4	7	5	4	6
součet	24	24	19	29	24	35
pořadí	2-4	2-4	1	5	2-4	6
součet a pořadí	17	16			16	
po škrtu extrémů	4	2-3			2-3	
porovnání známek		3: 1x			3: 2x	
pořadí		3			2	

Při hodnocení na základě relativních známek (známek za pořadí) členové komise seřadí vzorky podle celkového dojmu a číselná transformace pořadí je použita pro zpracování výsledků. Vyhodnocování soutěží pouze na základě relativních známek je u nás jen málo frekventované.

V České republice se používají následující uspořádání soutěží:
- jednostupňové jednokolové a dvoukolové
- dvoustupňové jednokolové a dvoukolové
- třístupňové dvoukolové
- vyřazovací (k.o.) systém
- soutěže neobvyklých piv.

Piva jsou zpravidla řazena do kategorií podle typu a extraktu původní mladiny (kvůli jednoznačnosti vymezení kategorií je výhodné používat rozdělení piv na základě Zákona o potravinách [1]), jen výjimečně soutěží všechna piva v jedné kategorii „bez rozdílu vah". Nejčastějšími kategoriemi jsou světlá výčepní piva a ležáky, tmavá výčepní piva a ležáky, ostatní kategorie se vyskytují méně frekventovaně.

3 STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA SOUTĚŽNÍCH USPOŘÁDÁNÍ

3.1 Jednostupňové uspořádání

Všechny vzorky jsou přímo ve „finále", vyhodnocením známek je přímo dáno výsledné pořadí soutěže. Lze definovat dvě základní varianty:
- úplná,
- neúplná.

3.1.1 Úplná varianta

Každý člen komise postupně hodnotí všechna piva. Podle počtu vzorků se soutěž koná v jednom nebo více sezeních, přičemž větší počet vzorků než 7 v každém sezení již může ovlivňovat kvalitu hodnocení. Vzhledem k většímu počtu kategorií v soutěžích a malému časovému prostoru obvykle nelze uspořádat více než dvě sezení, a tato varianta proto připadá v úvahu pouze do maximálně 14 až 16 vzorků, nebo je-li soutěž pořádána pouze v jedné kategorii. Největší výhodou je porovnatelnost výsledků – přirozeně je minimalizován nestejný přístup hodnotitelů při udělování známek, a tak lze tabulku sestavit prostým součtem známek s eventuální eliminací shodných výsledků.

3.1.2 Neúplná varianta

Používá se tam, kde je přihlášen vyšší počet vzorků a z časových důvodů nelze volit úplnou variantu. Komise jsou rozděleny do více subkomisí, přičemž každý vzorek projde hodnocením pouze jedné z nich. Celkové výsledky vzniknou sloučením výsledků každé subkomise. Hlavní výhoda – úspora času – je však bohužel zaplacena některými riziky, které nelze vždy beze zbytku eliminovat. Největším problémem je různý přístup členů komisí k přidělování známek. Někteří hodnotitelé jsou mírní, jiní přísní, další přidělují známky v pásmu průměru a jiní zase neváhají využít celou bodovou škálu. Tento přístup není pochopitelně organizátorům předem znám, a může proto dojít k vytvoření z tohoto hlediska velmi nevyvážených subkomisí. Pro objasnění závažnosti tohoto fenoménu lze použít fiktivní příklad ze sportovních odvětví, kde výsledky jsou dány subjektivním přidělováním bodů (např. krasobruslení), a navíc (což se v praxi neděje) by každou sérii vystoupení hodnotila jiná nahodile sestavená komise porotců. Sloučení takto získaných výsledků do jednoho pořadí by mohlo v krajním případě přinést velmi nevěrohodné výsledky. Popsanému riziku lze do určité míry předejít pouze pravidelnými cvičnými degustacemi stálé komise, což je však v praxi velmi obtížné a u jednorázové soutěže téměř vyloučené.

Dalším problémem je nestejný počet členů všech subkomisí, např. nedostaví-li se některý z hodnotitelů a není k dispozici vhodný náhradník. Situace se obvykle řeší výpočtem průměrné známky pro každé pivo, tento postup však není zcela korektní. Správnější je použít matematickou korekci. Ta se provádí vynásobením součtu známek reciprokou hodnotou počtu členů subkomisí (např. je-li jedna subkomise sedmičlenná a ostatní osmičlenné, součty známek této sedmičlenné komise se vynásobí osmi sedminami). Tento postup však zvyšuje nároky na čas při vyhodnocování.

Rozdílný počet vzorků u jednotlivých subkomisí žádné zásadní problémy nepřináší, jeli soutěž založena na vyhodnocování absolutních známek, je však třeba vážit možnost matematických korekcí v případě, kdy soutěž je hodnocena na základě relativních známek (postup korekce je stejný jako v popsaném případě nestejně početných komisí).

Z popsaných důvodů nelze tuto – byť často používanou – variantu pro jednostupňové soutěže hodnocení na základě absolutních známek doporučit, lze ji však aplikovat u soutěží, kde se vyhodnocují relativní známky, do jisté míry pak i u hodnocení kombinovaného.

3.2 Dvoustupňové uspořádání

U významnějších soutěží se obvykle používá dvoustupňová struktura, při které nejprve proběhnou kvalifikační kola (s využitím neúplné varianty), do finále postoupí předem daný počet vzorků (např. 8, 12) a zde jsou pak vzorky degustovány úplnou variantou. Výsledky z kvalifikace se v některých soutěžích započítávají (získá se větší počet známek), lépe je však dát přednost „nulové variantě" bez přenosu známek z kvalifikace (odstraní se handicapy vzniklé nestejným způsobem hodnocení v jednotlivých subkomisích). Přenos známek z kvalifikace je výhodný pouze u kombinovaného hodnocení, kdy se započítává i pořadí vzorků u každého hodnotitele.

Výsledky takovéto soutěže jsou dostatečně relevantní, je však třeba více sezení (1 až 2 kvalifikační, 1 až 2 finálová), výpočty kvalifikace je třeba provést rychle (a bez chyb) a celá soutěž je tak podstatně náročnější na čas a na sehranost celého štábu organizátorů.

Důležitou podmínkou je zvolit dobrý postupový klíč. Systém „dva nejlepší" z každé skupiny (nebo postup vítězného piva z každé podskupiny a každého sezení) by byl optimální tehdy, kdyby bylo možné vzorky do skupin „nasazovat" (podobně jako ve sportovních turnajích), to však z pochopitelných důvodů u piva nelze a vzorky se do skupin losují. Tak se může stát, že je vyřazeno pivo, které by z jiné kvalifikační skupiny postoupilo. Tomu lze čelit tím, že finálová „osmička" („dvanáctka") vznikne z části přímým postupem, z části je doplněna o nejlepší vzorky dle součtu přidělených známek (nebo průměru, je-li nestejný počet hodnotitelů v některé skupině). Musí být pochopitelně předem stanoveny způsoby odstraňování rovnosti na postupových místech.

3.2.1 Cena českých sládků

Tato dnes populární soutěž, pořádaná časopisem *Pivní kurýr* na celostátní úrovni, je založena na výše popsaném modelu – z každé ze čtyř subkomisí (komise tvoří většinou sládci z přihlášených pivovarů) postupují po vyhodnocení absolutních známek ze dvou sezení vždy dva nejlepší vzorky do osmičlenného finále, kde každý hodnotitel degustuje všechna piva, přičemž výsledky z kvalifikace se nezapočítávají. Zvláštností soutěže je, že existuje pouze jedna kategorie, je zde tudíž možnost porovnat vedle sebe např. tmavá výčepní piva vedle světlých ležáků (od roku 2000 se speciální piva hodnotí samostatně). Toto uspořádání klade pochopitelně vysoké nároky na schopnosti degustátorů a v počátcích soutěže bylo vnímáno kontroverzně.

3.2.2 Zlatý pohár PIVEX

Nejprestižnější dvoustupňovou soutěží byl v letech 1995 až 2000 Zlatý pohár PIVEX. Oproti obvykle voleným modelům obsahovala pravidla některé prvky, které byly použity kvůli zvýšení objektivity výsledků:

1) Soutěž je dvoukolová, v rozmezí několika měsíců absolvují všechna přihlášená piva kompletně celou soutěž a celkové pořadí vznikne součtem umístění piv v obou kolech.

2) Je použito kombinované hodnocení – rozhodují nejen absolutní známky, ale i pořadí piv, která přiděluje organizátor seřazením známek v každé degustační skupině a sezení. Degustátoři mají možnost (nikoli povinnost) odlišit pořadí i u vzorků, kterým udělili stejnou známku. V každé subkomisi tak vzniknou dvě tabulky: podle absolutních známek a podle pořadí. Průměr umístění v obou žebříčcích pak dá celkové umístění pro postup do finále i ve finále samotném.

Známky za pořadí (relativní známky) přiděluje výpočetní štáb podle jednoduchého algoritmu: nejlepší vzorek obdrží známku 0, každý další pak sudé číslo v jednoduché řadě 2, 4, 6... Pokud mají dva či více vzorků shodnou absolutní známku a hodnotitel nerozliší pořadí (v praxi to může provést znaménky +, – či jiným jednoznačným způsobem), získá se známka za pořadí tak, že se sečtou body odpovídající všem místům, která by obsadily vzorky se shodným pořadím, a tento součet se vydělí počtem shodných vzorků. Je-li například shodná známka na 3. až 5. místě, pak součet je 4+6+8 = 18, děleno 3 = 6. Kontrola správnosti je jednoduchá: shoduje-li se sudý počet vzorků, je známka lichá a naopak. Celkový součet známek u každého hodnotitele musí být vždy stejný, ať už ke shodě dojde či nikoli. Pro počet vzorků 5 je kontrolní součet 20 (0+2+4+6+8), šesti vzorkům odpovídá součet 30 atd.

Ukázka protokolu a vytvoření známek za pořadí je uvedena v *tab. 2.*

Tab. 2 Příklad vyhodnocení protokolu degustátora při soutěži Zlatý pohár PIVEX

Hodnotitel *Babinský*		
Vzorek č.	Absolutní známka *(symboly u známek vyznačil degustátor preference)*	Relativní známka *(body přiděluje organizátor)*
1	5	11
2	2	2
3	2+	0
4	4	5
5	4	5
6	4-	8
7	5	11
		kontrolní součet: 42

Vyhodnocení kvalifikační skupiny soutěže je demonstrováno v *tab. 3* (v této soutěži je váha absolutních známek a pořadí 50–50 %, lze však použít i jiné poměry).

3) Před samotnou soutěží procházejí piva rovněž analytickými rozbory, takže piva, která nevyhovují limitům stanoveným [1], jsou vyřazena. Analytická kritéria však na hodnocení samotné nemají žádný vliv.

Existují i další specifika, nejsou však z hlediska zaměření tohoto příspěvku relevantní, podrobnější popis soutěže byl publikován v [2].

Šestiletá zkušenost s pořádáním tohoto druhu soutěže ukázala, že podstatně větší pracnost a nároky na rychlost (a samozřejmě správnost) hodnocení – zejména kvalifikačních skupin – je odměněna vyšší věrohodností výsledků: přinejmenším zčásti jsou eliminovány následující obecně se vyskytující problémy:

a) nerovnoměrnost přidělování známek jednotlivými členy subkomisí díky padesátiprocentní váze relativních známek za pořadí. Vedlejším efektem je i snížení možnosti prosadit do finále vzorek vlastního pivovaru tím, že například tomuto vzorku se přidělí známka 1 a všem ostatním 5 a horší;
b) menší míra dopadu nevýhodného losu pro některá piva. Zde se projevuje zejména zvolený postupový klíč, podle kterého polovina vzorků postupuje na základě umístění ve skupinách, polovina podle získaných absolutních známek (praxe ukazuje, že ještě vhodnější by bylo tuto druhou polovinu určit na základě relativních známek, a tím posílit jejich význam);
c) dvoukolový systém podporuje snahu udržovat standardní kvalitu vyráběného piva – jedno dobré umístění na celkový úspěch v konkurenci 30 a více vzorků nestačí.

Po šestileté zkušenosti s tímto typem soutěže lze konstatovat, že byl úspěšný pro počty vzorků v kategoriích od 10 do zhruba 50, při extrémních počtech přihlášených vzorků v některé z kategorií by se však mohly projevit problémy spojené s náročností vyhodnocování a časovým tlakem při přípravě finálového kola (v intervalu zhruba 2 hodin je třeba provést kompletní výpočet kvalifikace, kontrolu správnosti, vylosování finále, vyhledání příslušných vzorků a nové přeznačení lahví).

3.3 Třístupňové uspořádání – České pivo 200x

Tento systém je – pokud je nám známo –

Tab. 3 Příklad způsobu vyhodnocení kvalifikační skupiny při soutěži Zlatý pohár PIVEX

Absolutní známky						
kód vzorku	**A**	**B**	**C**	**D**	**E**	**F**
Skočdopolová	4+	4	3+	3	5	6
Slepička	5	4	2	6+	4	6
Rambousek	1	6	6	7	6	5
Jílková	5-	4	5+	4	3	5
Šemík	4-	4	3	3	5	4
Roubal	4	3+	7	5	3	8
součet	23	25	26	28	26	34
pořadí	**1**	**2**	**3-4**	**5**	**3-4**	**6**
Relativní známky (pořadí)						
kód vzorku	**A**	**B**	**C**	**D**	**E**	**F**
Skočdopolová	4	6	0	2	8	10
Slepička	6	3	0	8	3	10
Rambousek	0	6	6	10	6	2
Jílková	10	3	6	3	0	8
Šemík	8	5	1	1	10	5
Roubal	4	0	8	6	2	10
součet	32	23	21	30	29	45
pořadí	**5**	**2**	**1**	**4**	**3**	**6**
Součet pořadí podle aboslutních a relativních známek	6	4	4,5	9	6,5	12
umístění vzorku	**3**	**1**	**2**	**5**	**4**	**6**

Uvedený příklad názorně demonstruje, jak může známka za pořadí spolu s jemným odlišením pořadí vzorků hodnocených stejnou známkou díky eliminaci některých negativ významně změnit celkové pořadí. V příkladu byly záměrně použity některé v praxi se vyskytující typy hodnotitelů: hypotetický pan Rambousek zcela evidentně poznal své vlastní pivo (A) a přidělenou známkou vytvořil velký odstup od ostatních vzorků. Při nízkém počtu hodnotitelů by takovéto taktizování přineslo své ovoce v podobě vítězství, při použití známky za pořadí jsou tyto možnosti zjevně omezeny. Pan Šemík patřil mezi ty degustátory, kteří při hodnocení jen neradi opouštějí pásmo průměru (známky 3 až 5). Pokud se v komisi sejde vysoký počet takovýchto hodnotitelů, lze při použití pouze absolutních známek soutěž jen obtížně vyhodnotit, protože vznikají shodné součty u více vzorků a o dalším osudu piv rozhodují často podružná kritéria. Opakem je pan Roubal, který neváhá využít téměř celou škálu, kterou má k dispozici. Vzorky se v takovém případě dobře vyhodnocují, otázkou však je, zda při současné vyrovnanosti piv takovéto rozdíly odpovídají slovní interpretaci jednotlivých stupňů. Jak tabulka (byť uměle zkonstruovaná) demonstruje, při vyhodnocování výsledků dosažených stejnými hodnotiteli u stejných piv lze různým postupem dojít ke třem zcela různým pořadím. Podle názoru autorů je pro hodnotitele snazší vytvořit pořadí vzorků (pokud nejsou „násilím" nuceni se rozhodnout – tj. mají možnost v některých případech přidělit stejná umístění – a pokud není počet vzorků v jednom sezení příliš vysoký), než současně provádět i rozlišení kvality bodovým odstupem. Je však třeba mít na paměti, že zatímco absolutní známky každého hodnotitele ze dvou sezení lze sčítat, relativní známky za pořadí je nezbytné vytvářet v každém sezení samostatně.

poprvé použit v nové soutěži České pivo 200x, jejíž premiérové první kolo se uskuteční v dubnu 2001. Základní principy jsou následující:

1) Soutěž je dvoukolová (podobně jako Zlatý pohár PIVEX).

2) Vertikální struktura soutěže je třístupňová (kvalifikace-semifinále-finále).

3) Soutěž je na všech třech stupních hodnocena na základě relativních známek – každý hodnotitel seřadí vzorky (zpravidla čtyři až pět) a do protokolu zapíše prosté pořadí.

4) Z kvalifikace postupuje šestnáct nejlepších vzorků do semifinále, ze čtyř semifinálových skupin pak po dvou nejlepších do osmičlenného finále.

5) V každém ze stupňů je pravidly určen počet bodů, které vzorek získá za umístění, v případě postupu do vyššího stupně se body z těchto stupňů sčítají. Maximální možný počet – 70 – získá vítěz finále jen tehdy, pokud předtím obsadí 1. místo v kvalifikační i semifinálové skupině)

6) Soutěž není tvořena pouze vyhodnocováním degustace, ale dalších maximálně 30 bodů lze získat i za splnění některých vybraných analytických parametrů (parametry, rozpětí hodnot a jim odpovídající body jsou definovány propozicemi a byly zveřejněny ve Svazovém zpravodaji [3]). Je samozřejmé, že vzorek, který v některém ohledu nesplňuje legislativou určené analytické parametry, je ze soutěže vyřazen; zde se jedná pouze o vyjádření míry přiblížení k optimálnímu složení piva českého typu, jak bylo definováno v nejnovějších výzkumech. Důraz kladený na tento aspekt vyplývá již ze samotného názvu soutěže – **České pivo**.

Soutěž tak, jak byla schválena valnou hromadou ČSPS, přináší zjednodušení výpočetní procedury a z číselných výstupů lze odhadnout míru úspěšnosti určitého vzorku porovnáním s absolutním maximem 200 bodů z obou kol. Není však třeba skrývat, že teprve praxe ukáže, do jaké míry bude třeba tento model korigovat. Pro úplnost ještě dodáváme, že jedním z nových prvků měla být možnost vzájemné konzultace členů subkomisí při sestavování pořadí, v samotném závěru schvalovacího procesu však od ní bylo upuštěno.

3.4 Vyřazovací (K.O.) systém

Princip soutěže je zcela jednoduchý – vzorky jsou nalosovány do „pavouka", známého například z Poháru UEFA ve fotbale, a v každém kole je jednoduchým způsobem eliminován počet vzorků na polovinu až do finálového klání dvou nejlepších vzorků. Vzorky hodnotí malá (tříčlenná komise), každý člen ve stejném okamžiku smluveným gestem určí lepší vzorek a poměrem 3:0 nebo 2:1 postoupí vítěz do dalšího kola. Soutěž je organizačně poměrně nenáročná (je hlavně třeba určit vertikální pohyb subkomisí po pavouku, aby titíž členové nehodnotili v dalších kolech stejné vzorky). Hlavní výhodou je, že soutěž lze pořádat pod širým nebem za účasti publika, výsledky (byť anonymně, v kódech) jsou okamžitě vyvěšovány na tabuli, diváci mají (rovněž anonymně) možnost ochutnat některá piva a vybrat si tak své favority, kterým fandí. Není třeba vyplňovat žádné protokoly a vše má náležitý spád. Zásadní nevýhodou je, že na sebe mohou předčasně narazit stejně kvalitní piva a jedno z nich je tak s definitivní platností vyřazeno. Tomu sice lze čelit uspořádáním opravných kol, celou soutěž to však znepřehledňuje, komplikuje a rovněž zdržuje.

Tento model soutěže byl vyvinut autory článku právě pro účel soutěže před publikem a s malou modifikací byl i prakticky vyzkoušen. Organizátoři i účastníci akce, pořádané Českým svazem malých nezávislých pivovarů, jej přijali příznivě, možnosti jeho aplikace jsou však nicméně omezené.

3.5 Hodnocení speciálních piv

Největším problémem je hodnocení málo běžných druhů piv (zde pojem speciální piva není totožný s definicí podle [1], ale vztahuje se obecně na všechny druhy piva, vyráběné v malém měřítku nebo se od standardního piva výrazně odlišující). Kdyby byl každý druh piva vyráběn v dostatečném množství značek, bylo by řešením vytvoření řady kategorií (jako v zahraničí) a použití některého z výše posaných postupů. Tak tomu však není, řada druhů nemá na našem trhu žádného blízkého „příbuzného", a je proto třeba tato piva hodnotit v jedné společné kategorii. To pochopitelně při standardním (anonymním) systému přináší potíže – některá piva lze jednoznačně určit např. již podle barvy, čímž je narušena jedna z podmínek regulérnosti (některé vzorky jsou anonymní skutečně, jiné jen formálně). Výskyt různých neobvyklých vůní a chutí, které k danému pivu patří, může ten který hodnotitel posuzovat negativně apod. Autoři se přiklánějí k názoru, že zde by bylo nejrozumnější provádět hodnocení neanonymně s pomocí charakteristik deklarovaných výrobcem, a jejich úkolem by bylo zejména hodnotit, jak se ten který vzorek své charakteristice přibližuje. Otázka neobvyklých piv dosud není uspokojivě vyřešena a snad bude tato publikace podnětem k diskusi pro odborníky na senzorickou analýzu.

4 PRAKTICKÉ ZÁVĚRY

V krátké pasáži nelze samozřejmě shrnout vhodnost použití určité modifikace uspořádání soutěže, několik stručných závěrů či doporučení však lze přece jen formulovat:

- Pro pořádání soutěží piv s menším počtem vzorků či nízkým počtem členů komise lze jednoznačně doporučit **úplnou variantu jednostupňového uspořádání**, kdy každý člen hodnotí v jednom či dvou sezeních všechny vzorky (v nouzi je nezbytným minimem 6 členů komise a maximem 16 vzorků v jedné kategorii). Při variantě vyhodnocování absolutních známek lze doporučit aplikaci stupnice s nižším počtem známek (např. 1 až 9). Shodná umístění lze buď ponechat, nebo odstranit některou z výše naznačených metod.
- Zkušenosti ukazují, že tam, kde není třeba provádět další vyhodnocování vyplývající z průměru absolutních známek, je výhodnější použít průměru pořadí, než průměru absolutních známek.
- Pokud si počet vzorků vynucuje vytvořit vertikální strukturu soutěže (např. kvalifikace-finále), je třeba se snažit, aby v každé komisi byl pokud možno shodný počet hodnotitelů i vzorků. Tato podmínka není absolutní, její dodržení však usnadňuje výpočet (není třeba počítat průměry, postačí prosté součty známek), její vážné porušení může ohrožovat regulérnost soutěže, i když výsledky samotné lze získat poměrně snadno.
- Pokud je soutěž piv doprovodnou akcí při veřejných festivalech, dnech otevřených dveří apod., lze doporučit **vyřazovací způsob**. Divácky je nejzajímavější a rovněž organizační uspořádání je velmi jednoduché. Ideální je při počtu vzorků 8, 16 nebo 32, kdy není třeba organizovat předkola. Subkomise stačí tříčlenné, je však třeba připravit takové nasazení subkomisí, aby postupně prošly všemi „čtvrtinkami" pavouka.
- Při rozhodování o soutěžním systému je třeba vždy proti sobě vážit celkový smysl akce, rutinovanost organizátorů i senzorické schopnosti členů komisí, aby nebyl systém zbytečně komplikovaný či časově náročný.
- Je třeba samozřejmě dodržovat řadu pravidel, která nebyla předmětem tohoto příspěvku – správnou teplotu piva (kolem 10 °C),

vhodně zvolené a důkladně vymyté (!) degustační nádoby, zajištění anonymity vzorků od způsobu kódování až po oddělení prostoru k nalévání vzorků, důkladnou instruktáž všech členů organizačního štábu, aby se zamezilo chybám při nalévání vzorků nebo při vyhodnocování výsledků, které mohou znehodnotit (a znevěrohodnit) celou soutěž.

Literatura

[1] Prováděcí vyhláška č. 335/97 Sb. k Zákonu č. 110/97 Sb. o potravinách

[2] FRANTÍK, F.:Kvasny Prum. **41**, 1995, s. 118

[3] TROJAN, I.: Kvasny Prum. **46**, 2000, příloha „Zpravodaj ČSPS"

Lektoroval: Ing. Jiří Curín, CSc.
Do redakce došlo 15. 12. 2000

Frantík, F. – Čejka, P.: Způsoby hodnocení piv při soutěžích v České republice. Kvasny Prum. **47**, 2001, č. 2, s. 34–38.

Článek přináší popis nejužívanějších systémů pořádání soutěží piv a metodik vyhodnocování výsledků v České republice. Každý z šesti popsaných modelů je doplněný o stručný komentář výhod a nevýhod. Na závěr je připojeno několik praktických doporučení.

Frantík, F. – Čejka, P.: Beer Evaluation Methods for Competitions in the Czech Republic. Kvasny Prum. **47**, 2001, No. 2, p. 34–38.

The article brings a description of the most frequent systems in beer contest organizing and methods of result evaluation in the Czech Republic. Each of the six described models is completed by a brief commentary on advantages and drawbacks. At the end, some practical recommendations are added.

Frantík, F. – Čejka, P.: Bewertungsmethoden bei Bier-Wettbewerb in der Tschechischen Republik. Kvasny Prum., **47**, 2001, Nr. 2, S. 34–38.

In dem Artikel werden die am öftesten applizierten Bewertungssysteme im Bier-Wettbewerb in der ČR beschrieben. Bei jedem der sechs angeführten Modelle werden die Vorteile und Nachteile kommentiert. Zum Schluss werden praktische Empfehlungen angeführt.

Франтик, Ф.–Чейка, П.: Подход к оценке пива при дегустационных конкурсах в Чешской республике. Kvasny Prum. **47**, 2000, Но 2, стр. 34–38.

В статье дается описание чаще употребляемых систем организации пивных конкурсов и методик оценки результатов дегустации в Чешской республике. Приводится всего шесть употребляемых подходов к проведению конкурса, причем у каждого из них коротко объяснены их преимущества и невыгоды. В заключении несколько практических рекомендаций.